

Communiceren is Contact

Martine Delfos

De behoefte aan contact is leeftijdsloos. Een mens die het opgeeft contact te maken, moet veel kracht uit zichzelf putten om te kunnen blijven bestaan. Al vanaf hun geboorte maken baby's actief contact. Ze richten alle aandacht op het begrijpen en vormen van klanken, omdat ze haarscherp aanvoelen dat ze zonder woorden niet echt in contact kunnen staan met de verzorger. Mensen komen tot rust als ze in contact staan.

De mens wordt hulpeloos geboren en zal dat nog vele jaren na zijn of haar geboorte zijn. Een kind heeft anderen nodig om te kunnen overleven, van voedsel tot contact. Baby's die wel verzorgd worden maar geen menselijk contact hebben, lopen het risico te sterven aan wat de anaclytische depressie wordt genoemd. Contact komt tot stand via communiceren. Dat loopt van 'elkaar aankijken' tot een 'gesprek'. Baby's maken oogcontact, klemmen zich vast, huilen, lachen en brabbelen om de verzorger dichtbij te houden.

De hulpeloosheid van de baby is zo sterk, dat het kindje bereid is 'alles' te doen wat de volwassene vraagt, om zo het contact te versterken. Een pasgeboren baby die moeder haar tong ziet uitsteken, tuurt daar geconcentreerd naar. Het is ontroerend om te zien hoe deze baby zijn of haar uiterste best doet om de eigen tong uit te steken in imitatie van de volwassene. Het heeft geen betekenis voor het kindje het voelt de dringende behoefte te imiteren om zo in contact te komen.

Communiceren als levensbehoefte

Een baby leert communiceren of dit nu non-verbaal een tong uitsteken is of daadwerkelijk een gesproken taal. Communiceren is noodzakelijk om uit te kunnen drukken wat je nodig hebt en dit is een belangrijke motivatie voor de baby

om een taal te leren. De stembanden zijn in staat om alle klanken van de wereld te produceren, en binnen een half jaar hebben de stembanden zich zodanig gespecialiseerd, dat ze vooral geschikt zijn voor die klanken die de baby om zich heen hoort. Zijn dat meerdere talen, dan ontwikkelt de baby meerdere talen. Maar communiceren dient niet alleen het doel te krijgen wat je nodig hebt. De baby kan door communiceren contact maken en dat wil de baby ook. Dit is te

zien als een baby oogcontact maakt met zijn of haar moeder. Dit is zo opwindend dat de baby's hartslag toeneemt. Het kind wendt dan even de blik af om weer tot rust te komen. Het is aan de ouder om dit te respecteren en oogcontact niet af te dwingen wanneer de baby rust zoekt.

Communiceren is dus een levensbehoefte. Ook bij kinderen die soms die indruk niet wakker. Autistische kinderen bijvoorbeeld, hebben moeite met – het begrijpen van – sociale interactie. Ze moeten alle informatie verwerken, omdat het niet vanzelf gaat via aanvoelen zoals bij niet-autistische kinderen. Ze kunnen daarom vaak niet zo lang oogcontact maken, omdat de informatie die vanuit ogen komt zo overweldigend is dat ze het niet kunnen bevatten. Hun verminderd oogcontact maken is dus geen gebrek aan behoefte aan contact, maar een bescherming tegen het overweldigd worden (Delfos, 2000).

HANNEKE VERKLEIJ

Taalachterstand en sekse

Hoe ouder het kind, des te dringender is het beroep van mensen op het kind om taal als communicatiemiddel te gebruiken. Uitstekend, maar er gaan ook mogelijkheden verloren door de nadruk op taal. Niet-talig functioneren wordt door de volwassenen onbeleefd genoemd: *'Niet wijzen, zeg maar wat je wil.'*

Kas van vijf jaar, vraagt aan een volwassene die druk in de weer is om een kamer leeg te ruimen: 'Waar ga je die bak neerzetten?' De volwassene kan niet op het woord komen. Was het een volwassene geweest in plaats van een kind, die de vraag stelde dan had deze een aantal mogelijkheden genoemd: 'Onder de vensterbank? In de linkerhoek?' Kas begrijpt dat het taalsysteem niet zo functioneert in die drukte en zegt vriendelijk: 'Wijs het maar aan,' en verwoordt vervolgens correct de plaats waarnaar gewezen wordt.

Met het ouder worden, neemt het gebruik van sommige lichamelijke uitdrukkingvormen af; bijvoorbeeld tegen iemand aanleunen wanneer je behoefte hebt aan steun. Hoewel het belangrijk is om kinderen te stimuleren om zich verbaal te uiten, is het zinnig je te realiseren dat lichaamstaal een belangrijke bijdrage levert aan de communicatie en dat het behulpzaam is om deze te gebruiken.

De nadruk op taal heeft inmiddels extreme proporties aangenomen. Taalachterstanden worden geconstateerd en taalstimuleringsprogramma's worden ingezet, met weinig resultaat (Goorhuis-Brouwer, 2005) en vaak zonder naar de aard van de taalachterstand te kijken. 'Taalachterstand' is bij jongens normaal; hun taalontwikkeling loopt achter op die van meisjes. Het is geen achterstand, maar noodzakelijk in hun ontwikkeling. Het betekent dat jongens andere kwaliteiten ontwikkelen dan meisjes gedurende die periode. Als de nadruk op taal gelegd wordt, terwijl ze druk zijn andere dingen te ontwikkelen, dreigt de ontwikkeling van die kwaliteiten in de verdrukking te komen.

Al de eerste dag na de geboorte is er reeds een verschil in belangstelling tussen jongens en meisjes (Connellan e.a., 2001). Ik ontwikkelde daarom een nieuw

begrip: voorkeursgedrag. Dit begrip doet recht aan het feit dat jongens en meisjes veel hetzelfde kunnen, maar toch verschillende keuzes maken. Mannen en vrouwen hebben voorkeursgedrag en dat stuurt niet zozeer hun mogelijkheden, maar vooral wat ze met hun mogelijkheden doen (Delfos, 2004a). Het heeft consequenties voor hoe we met jongens en meisjes omgaan (Delfos, 2004). In communicatie is dit verschil ook aanwezig, vrouwen gebruiken onder andere veel meer woorden dan mannen. Het non-verbale speelt een belangrijke rol in communicatie. Jongens zijn sterk in het non-verbale. Ze drukken met heel hun lichaam protest uit of schreeuwen hun trots uit door op een berg te klimmen. Ze relativeren door de draak met dingen te steken en gebruiken humor om contact te maken en mensen op afstand te houden tegelijk.

Moeite met taal,
maakt ook
communicatie
moeizamer

Taal is voor kinderen, voor jongens meer nog dan voor meisjes, een instrument om mee te spelen om taalgrapjes mee uit te halen en met de meervoudige betekenissen te spelen, om letterlijke en figuurlijke betekenissen te toetsen en om het belang van seksualiteit te benadrukken door overal een dubbelzinnige betekenis in te zien.

Je zou kunnen zeggen dat jongens communiceren met hun lichaam en dat meisjes wat dat betreft een 'taalachterstand' hebben.

Voor de – vaak vrouwelijke – leerkracht is de kunst om de taal van een jongen te begrijpen, aandacht te hebben voor het non-verbale en humor te gebruiken om te communiceren en contact te maken.

Meertaligheid

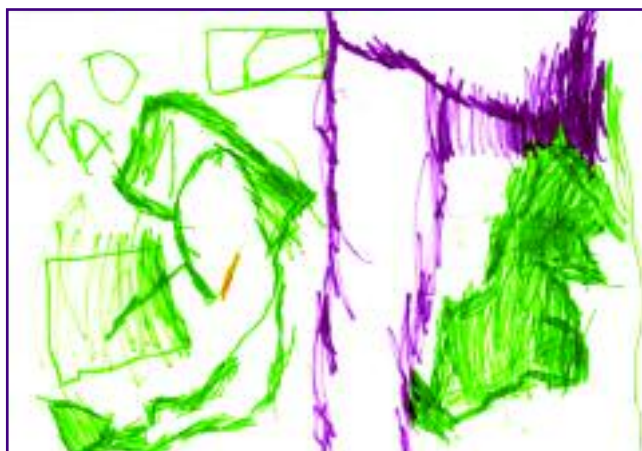
Communicatie, en dus ook contact, is enorm afhankelijk van taal. Mensen vinden het behoorlijk lastig om zonder taal contact te maken. We willen graag dat non-verbale dingen verwoord worden, zodat we er meer op kunnen vertrouwen. Wanneer de communicatie in taal minder

gemakkelijk is, voelen we ons al snel onthand. Dit gebeurt ook bij meertaligheid. Het gebrekkig Nederlands spreken van allochtone kinderen benoemen we al snel als een taalachterstand. De taalachterstand van allochtone kinderen moet echter geplaast worden in verhouding van de ene taal ten opzichte van de andere. Taal wordt geleerd vanuit verschillende bronnen. De eerste en meest wezenlijke bron is meestal de moeder, letterlijk en figuurlijk levert zij de moedertaal. Persoonlijk ben ik twee-, in feite drietalig opgevoed. Mijn Franse moeder leerde mij in eerste instantie taal. Zij sprak met de kinderen Frans. Ook met elkaar spraken mijn ouders Frans. Mijn vader was Nederlander en sprak Nederlands met de kinderen en met mij veel Engels. Mijn moedertaal is dus – letterlijk – Frans. Dat is het niet alleen in taal, maar ook in rekenen. In Nederland opgroeiend waren voor mij alle getallen op school omgekeerd: 'eenentwintig' in plaats van 'tweintig en een' zoals ik geneigd was te denken vanuit het Frans. De taal die je als baby krijgt, geeft niet alleen woorden maar ook een cultuur mee. Mijn uitdrukkingen en gezegdes veroorzaakten vaak hilariteit bij mijn klasgenoten. Ik schaamde mij diep voor wat hen deed lachen, maar het duurde jaren eer ik door had dat ik onbewust de uitdrukkingen die ik in het Frans van mijn moeder had geleerd, letterlijk vertaalde in het Nederlands, waardoor er soms erg vreemde uitspraken ontstonden.

In het communiceren met meertaligen zijn we ons vaak niet bewust van de gevolgen van meertaligheid voor communicatie en contact. De talen die je als kind leert, worden in één centrum in de hersenen opgeborgen. Daar wordt de meest eenvoudige grammatica toegepast op alle talen die de baby leert, dat is zelden het Nederlands wat een lastige grammatica heeft. Een Vietnamese moeder die zegt 'Ik niet weten', past de grammaticale regels van haar moedertaal perfect toe, namelijk werkwoorden niet vervoegen. In Nederlandse oren klinkt ze niet erg intelligent, alsof ze niet kan vervoegen. Het Vietnamees kent daarentegen een enorme rijkdom op betrekkingniveau, over relaties. Zo is er geen echt woord voor 'ik', maar wordt alles uitge-

ARON EN ANNA ZIJN VRIENDEN
(ANNA, 4 JAAR)

ARON AAN HET WERK
(ARON, 4 JAAR)

drukt in de betrekking die je tot de ander hebt. Bijvoorbeeld, een oudere zus zegt tegen haar jongere broertje niet: *'Ik vind dat je nu naar school moet gaan'*, maar: *'Oudere zus vindt dat jongere broer nu naar school moet gaan.'*

In dit voorbeeld zie je al dat met taal niet alleen woorden en grammatica worden doorgegeven maar ook een cultuur. Als er zelfs geen woord is voor 'ik' is het begrijpelijk dat er een groeps- en familiecultuur ontwikkeld wordt in plaats van een ik-gerichte egocultuur.

De zogenaamde taalachterstand van allochtone kinderen is dus mogelijk ook een meer vertrouwd zijn met een andere taal, en hersenen die zich volop bezighouden met taal- en cultuurverschillen.

Het verschil in jongens en meisje zie je daar weer opnieuw opduiken, dus een allochtoon jongetje zal al snel een grotere taalachterstand hebben dan een niet-allochtoon jongetje. Het dwangmatig stimuleren van het Nederlands, zou wel eens schade op kunnen leveren voor de ontwikkeling van hun moedertaal, waardoor ze zich in geen enkele taal meer thuis voelen. Een taalachterstand moet vaak de tijd krijgen uit te rijpen. De behoefte tot het ontwikkelen van taal zal eerder groeien uit contact dan uit taalhuiswerk. Wanneer een kind emotioneel contact maakt met de leerkracht, voelt dat kind zich veilig, prettig en wordt rustig. Datzelfde kind zal een scherpe motivatie tot het leren van de taal van de juf ontwikkelen om het contact met de leer-

kracht te verdiepen. Hetzelfde geldt voor het verlangen te willen lezen, dat zich vooral ontwikkelt doordat een kind geniet van het voorgelezen worden en de macht wil hebben op ieder moment te lezen.

*Als taalexpressie
toeneemt, neemt
agressie vaak af*

Moeite met taal in welke zin dan ook maakt communicatie moeizamer. Dat betekent dus ook meer moeite met contact maken. Een probleem met taal is niet alleen een barrière in het leren, maar vooral een barrière in contact, het doet agressie toenemen. Moeite met leren is lastig, een barrière in contact is onverdraaglijk. Kinderen tot een jaar of drie kunnen zich nog niet zo talig uitdrukken en dat ergert hen. Het zorgt ervoor dat ze zich vaak agressief uiten; dit neemt af naarmate er meer taalexpressie is. Dat is niet een pleidooi om de taligheid sterk te benadrukken, we zagen reeds dat dit niet zoveel effect heeft als we zouden willen, maar dat we andere wegen moeten zoeken om contact te maken.

Zwakzinnige mensen kunnen ernstig automutileren en zeer agressief zijn, toch neemt dit onmiddellijk af als de ander emotioneel contact met ze maakt. De onmogelijkheid zich in taal uit te drukken, maakt hen radeloos, de mogelijkheid tot contact maakt hen rustig. De attitude die

we hebben is in communicatie belangrijker dan de woorden die we spreken.

Attitude in communicatie

Rekening houden met de verschillen, betekent niet alleen respectvoller met kinderen omgaan, maar ook dat ze optimaal tot hun recht komen. Leren, ontwikkelen en structuur ontvangen, kan alleen op basis van een positief contact. Communicatie is contact en daar heb je veiligheid voor nodig en vertrouwen creëert veiligheid: je veilig voelen, is je gewaardeerd voelen.

Dat is voor het ene kind (meestal jongens) gewaardeerd worden voor een prestatie, voor het andere kind (meestal meisjes) gewaardeerd worden om hun persoon.

Goede communicatie begint bij de attitude die men aanneemt (Delfos, 2000). Die attitude moet er een zijn van respect en bescheidenheid. Vraagtechnieken zijn bevorderlijk voor het goed doen verlopen van een gesprek, maar de kwaliteit van het gesprek staat en valt uiteindelijk met de houding die men heeft.

In een gesprek willen we dat een kind zich uit en zich weerbaar opstelt. Dit is alleen mogelijk als de volwassene zich bescheiden opstelt.

Om bescheidenheid te bevorderen, is het goed om stil te staan bij de enorme prestaties die kinderen leveren. Ze leren vanaf hun geboorte vloeiend een taal spreken, en zelfs twee als ze dat aangeboden krijgen, terwijl een volwassene zelden een nieuwe taal vloeiend zal leren

ONDER WATER: DE INKTVIS, ONDERWATERDIEREN EN ZEEWIER
(ARON)

DE BOERDERIJ: DE BOER EN DE BOERIN EN HUN DIEREN
(ARON)

beheersen. Kinderen vormen uit zichzelf regels, zonder dat ze dat geleerd krijgen; ze zeggen 'ik liep' totdat ze horen dat het 'ik liep' moet zijn en passen deze regel op dat werkwoord en op andere werkwoorden toe. Hun taalontwikkeling is echter niet altijd zover dat zij alles kunnen uitdrukken wat ze willen zeggen en ze komen hierdoor soms tot verrassende taalvondsten. In het volgende voorbeeld is een kind bezig haar – diep filosofische – besef te verwoorden dat de toekomst een relatie heeft met het heden, op dezelfde wijze waarop het ook een relatie met het verleden heeft.

Myrthe van drieëneenhalf jaar is gek op juffrouw Anna van de peuterspeelzaal en kan niet wachten haar weer te zien na de vakantie. Ze vraagt haar moeder dan ook: 'Hoeveel nachties moet ik achteruit slapen om juf Anna weer te zien?'

Kinderen beschikken, net zoals volwassenen overigens, over een innerlijke wijsheid, een eigen deskundigheid, waarnaar niet altijd geluisterd wordt. Door te communiceren kunnen we de deskundigheid van het kind naar buiten halen. Het jongetje dat behoefte had aan zout, het voorbeeld dat ik in veel van mijn werk aanhaal (Delfos, 2004), had de noodzakelijke deskundigheid om zichzelf daarmee in leven te houden, maar die onder woorden te brengen, was iets anders. Aan ons om die deskundigheid naar buiten te halen door te stimuleren en te vertellen en woorden te geven waar een kind geen woorden heeft.

De techniek van communicatie

De attitude is in communicatie belangrijk, maar er zijn regels die we ter harte kunnen nemen. Er zijn communicatievoorwaarden om gesprekken met kinderen te formuleren, bijvoorbeeld aandacht voor het combineren praten en spelen of aandacht voor het eigen verhaal van het kind. Van groot belang is metacommunicatie, het communiceren over de communicatie. Zinnetjes als: 'Ik begrijp je niet, maar we gaan gewoon door en dan lukt het ons vast' of 'Het is wel stil, misschien weet je niet dat ik op een antwoord zit te wachten...' kunnen een stroef verlopende communicatie weer op weg helpen.

Naast communicatieve en metacommunicatieve voorwaarden is ook de aard van de vraag van invloed op de kwaliteit van een gesprek met kinderen. Iedere leeftijd kent zijn eigen kenmerken van communicatie. In het model van gespreksvoering met kinderen (Delfos, 2000) staat leeftijdsgewijs beschreven welke soort vragen bij welke (mentale) leeftijd horen. Afhankelijk van leeftijd zijn open of gesloten vragen geschikt, moeten suggestieve vragen vermeden worden en kunnen jonge kinderen beter ruimtelijke vragen beantwoorden (*Hoe zag het er daar uit?*) dan temporele vragen (*Wanneer was dat?*). In het model wordt aan de hand van zes onderwerpen (metacommunicatie, vorm, verbaal, non-verbaal, vraagtechnieken, motivatie) voor iedere leeftijdscategorie (vier-zes; zes-acht; acht-tien; tien-twaalf) beschreven wat de kenmerken van de communicatie op die leeftijd zijn en wat nodig is voor

een goede communicatie.

De techniek heeft echter alleen zin als de attitude gebaseerd is op een oprechte behoefte aan wederzijds contact maken. Het luisteren naar kinderen opent niet alleen hún wereld, maar opent voor de volwassen luisteraar een hele nieuwe wereld. En door écht te luisteren kan de volwassene weer het kind de wereld geven. Hoe vaak verzuchten volwassenen niet: 'Had er vroeger maar iemand naar me geluisterd!'

Martine F. Delfos is psycholoog/therapeut, onderzoeker en publicist; zij richtte PICOWO op; www.mdelfos.nl

Literatuur

- Connellan, J., S. Baron-Cohen, S. Wheelwright, A. Ba'tki, J. Ahluwia (2001), Sex differences in human neonatal social perception. In: *Infant Behavior and Development*, 23, 113-118.
- Delfos, M.F. (2000) *Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar*. SWP, Amsterdam.
- Delfos, M.F. (2004a), *De schoonheid van het verschil. Waarom mannen en vrouwen verschillend zijn én hetzelfde*. Harcourt Book Publishers, Amsterdam.
- Delfos, M.F. (2004), Een jongen is geen meisje. In: *De wereld van het jonge kind*, februarinummer.
- Goorhuis-Brouwer, S.M. (2005), Een Babylonische spraakverwarring. Over taalachterstanden en effecten therapie. In: *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 44, 243-251.